
Oskar Pfister som psykoterapeut for brødrene Kristian og Harald Schjelderup

KRONIKK

EIVIND HAGA

Rogaland psykiatriske sjukehus
Postboks 1163
4095 Stavanger

Den sveitsiske ”analytikerpresten” Oskar Pfister bidrog vesentlig til utbredelsen av psykoanalytisk tankegang her hjemme i første halvdel av det 20. århundre. Flere kulturpersonligheter gikk i lære/terapi hos ham. Det gjaldt fremfor alt brødrene Schjelderup. Kristian ble en kjent biskop og Harald vår første professor i psykologi. De ble gode venner med sin terapeut. I 1927 kom Pfister til Oslo og holdt to godt besøkte foredrag i Studentersamfundet.

Pfister var en trofast Freud-tilhenger. Selv om de hadde ulikt syn på religion, forble de på vennskapelig fot livet ut. I brevvekslingen mellom dem får vi også høre om behandlingen av Schjelderup-brødrene. Som analytiker var Pfister på mange måter forut for sin tid. Han vektla den terapeutiske allianse og hadde lite sans for nøytralitet og abstinens. For ham stod de kristne dyder tro, håp og kjærlighet i sentrum. Var det derfor flere norske prestesønner tok veien til ham i Zürich?

Hensikten med denne artikkelen er å supplere trekk fra psykoanalysens historie i Norge (1 – 4). Særlig omtale får to av Pfisters norske analysander, Kristian Schjelderup (1894 – 1980) og Harald Schjelderup (1895 – 1974).

Analytikerpresten

Oskar Pfister (1873 – 1956) var en viktig person når det gjaldt utbredelsen av psykoanalytisk tankegang i Norge i første halvdel av det 20. århundre. Dette skyldes først og fremst at flere kjente norske kulturpersonligheter reiste til Sveits og gikk i lære/terapi hos ham. Utenom Schjelderup-brødrene, gjaldt

dette blant annet grunnleggeren av Nansenskolen, Anders Wyller (1903 – 40), psykiateren Johannes Irgens Strømme (1876 – 1961), biskop Eivind Berggrav (1884 – 1959) og psykolog Bodil Vogt (f. 1910). Men Pfister besøkte også sine norske og nordiske venner. I 1927 holdt han to foredrag i Studentersamfundet i Oslo.

Den sveitsiske reformerte presten Oskar Pfister, var den første teolog som ble tilhenger av psykoanalysens far, Sigmund Freud (1856 – 1939). De to møttes allerede i 1909. Vennskapet mellom dem holdt seg hele livet. Det får vi et godt bilde av ved lesningen av brevvekslingen mellom dem (5). I sitt kondolansebrev til Freuds enke, Martha, (12.12. 1939), mintes han med glede første gang han besøkte Freuds familie 25. april 1909. Han som selv vokste opp uten far, var blendet av skjønneten i dette familieliv, . . . som åndet av frihet og glede.

Pfister ville kombinere psykoanalyse og pedagogikk. Han var en pioner i terapi av barn og unge før Anna Freud (1895 – 1982) og Melanie Klein (1882 – 1960). ”Pedanalyse” kalte han sin tilnærming. Også Freud selv fikk mange nyttige råd fra Pfister når det gjaldt psykoanalyse av barn og ungdom (5). Han praktiserte også det han kalte, psykoanalytisk sjelesorg. Dette sikret ham tilhørere og tilhengere i Mellom-Europa, Skandinavia og USA. Han skrev en lang rekke bøker, blant annet om den psykoanalytiske metode, og analytisk sjelesorg (6, 7). Han er beskrevet som den første pastoralpsykolog (8).

Olsen & Kjøppe (9) plasserer Pfister ”i psykoanalysens grenseland”, idet han på de fleste punkter reviderte de psykoanalytiske grunnhypoteser etter sitt eget hode. Pfisters terapeutiske teknikk var basert på fokusert korttidsbehandling. Som den travle mann han var, gjaldt det om å nå målet raskest mulig. Han tok det som en selvfølge at pasienten møtte med en positiv innstilling. Med sitt dynamiske og karismatiske vesen, var det også det han lettest kunne mobilisere. Etter nåtidens målestokk, var han litt av en healer. Hans oppfatning av det ubevisste var romantisk. Han har mange berøringspunkter med psykoanalytikerne Otto Rank (1884 – 1939) (korttidsterapi) og Sándor Ferenczi (1873 – 1933) (aktiv analyse). Pfister gav pasientene råd og anvisninger. Han representerte en religiøs sosialisme som så på kapitalismens økonomiske system som årsak til den sosiale elendighet. Mennesket sees på som formet av det samfunnet som omgir det. Den terapeutiske innsats blir uten virkning hvis den ikke følges opp av sosialt og politisk arbeid.

Pfister var yngst av fire brødre. Faren var prest og tilhørte den liberale retning. Han døde da Oskar var tre år. Moren, som var pianolærer, flyttet da til en pietistisk brødremenighet i Schwarzwald. Oppdragelsen var streng. Pfister skriver i sine erindringer: ”Til de sterkeste inntrykk jeg fikk i denne tiden, hører tuktelsen av en liten kamerat. Han var sovnet i undervisningen og ble slått for det. Det smertelige ansiktsuttrykket til det syke barnet, som kastet opp på den strenge lærerinnens kjole, var vanskelig å glemme. Da vi få dager senere sang en gravsang ved vennens åpne kiste, ville jeg aller helst ha skjøvet lærerinnen unna det vesle voksbleke ansiktet” (10). I sitt psykoanalytiske arbeid om den fromme grev Zinzendorf (11), tar Pfister et oppgjør med Brødremenigheten og dens grunnlegger. Om avhandlingen skrev Freud at den forhåpentligvis ville ergre mange bra mennesker (5).

Oskars første barndomsminne – og samtidig hans eneste erindring om faren – var fra begravelsesdagen: ”Jeg sitter som lite barn alene under bordet på fars kontor. Noe viktig skal skje Jeg så meg selv sammen med mine tre eldre brødre foran hageporten. Et langt tog av menn og kvinner skred forbi og rakte meg hånden. Jeg besvarte deres hilsen med et vennlig ”Grüezi”” (12). Farens betydning for sønnens yrkesvalg, ble klarere for Pfister etter møtet med psykoanalysen.

Han ble kjent med den jevngamle prestesønnen Carl Gustav Jung (1875- 1961) som påpekte farens betydning for den enkeltes skjebne (13). Temaet ble utdypet gjennom Pfisters egenanalyse hos Jungs nærmeste medarbeider Franz Riklin (1878 – 1938).

Pfister ble cand.theol. 22 år gammel og dr.philos. to år senere. Han giftet seg som 25-åring. Året etter, 1899, kom det eneste barnet, Oskar Robert. Han ble psykiater.

Tiden omkring 1912 var en spennende tid, så vel for psykoanalysen som for Pfister personlig. Freud utarbeidet sine ”tekniske skrifter” og advarte mot ”ville analyser”. Pfister var i ekteskapskrise. Mange år senere (1927) bad Pfister Freud makulere denne brevvekslingen fra 1912.

Freud svarte: ”Jeg har nettopp fullført bøddelarbeidet som De – via fru H. – ba meg om” (5). Psykohistorikeren Ernst Falzeder har rekonstruert denne delen av psykoanalysens historie (14).

Mien 11.1.31
 Gratulerer dere og deres
 Alter med iagenes belyst-
 ighet. Siste uke har
 belystningen av den
 store gjenstand.
 På engelsk
 Fred

Brevkort fra Sigmund Freud til Kristian Schjelderup 1931

To norske analysander

Flere norske og nordiske prestesønner gikk i analyse hos Oskar Pfister. I denne sammenheng skal vi begrense oss til Schjelderup-brødrene, Kristian og Harald, som var de yngste i en søskenflokk på ni. Kristian hadde fått farens navn i dåpen: Kristian Vilhelm Koren Schjelderup (1853 – 1913). Gjennom hele livet var det et nært vennskap mellom brødrene. Riktig nok skrev Kristian i

festskriftet til Haralds 70-årsdag: ”Ikke alltid har vi vært like gode venner. Da du ble født som sistebarnet i en søskenflokk på ni, var du så visst ikke kjærkommen i mine øyne. Jeg var da seksten måneder, og Sigmund Freud ville nok ha kunnet finne bekreftelse på mange av sine teorier i det som kunne passere mellom oss. Det hører til mine aller tidligste og bitreste minner at jeg en dag da vi var alene, fikk tak i en saks og klippet dine lokker som jeg var så misunnelig på. Litt senere hendte det at jeg slo deg i hodet med et vedtre. Du bærer den dag i dag arr etter det!” (15).

De kom fra en familie med prester i mange generasjoner. Kristian studerte teologi, og hadde en fargerik karriere, og avsluttet som biskop, som sin far. Men da han som 32-åring kom i analyse hos Pfister, (mars 1926) var han en religiøst ubefestet og kulturelt feiret ungkar. Etter stor aktivitet og utadvendthet hadde han nå behov for å finne ut hvem han var og hvorfor han hadde mast seg helt ut. Det var Harald som hadde anbefalt broren å søke hjelp hos analytikerpresten. En tradisjonell versjon av Kristians møte med psykoanalysen går ut på at han oppsøkte Freud personlig og bad ham anbefale en kristen analytiker. Freud skal da ha sendt ham til sin elev Pfister (16).

I bakerste rekke fra venstre Kristian Schjelderup, Haralds første kone Mildred og lengst mot høyre Harald Schjelderup. Forrest fra venstre Johan Fr. Thaulow seks år gammel, hans mor Haldis og til sist Haakon Sæthre. Bildet er tatt på Tjøme i 1927. Foto privat

[illegible]

Det var spesielt å gå i analyse hos Pfister (16): ”– Forstår De da ikke at det er Deres far De vil til livs?” – Det var presten og psykoanalytikeren Oskar Pfister som sa dette til Kristian. De hadde gått en lang fjelltur, tatt en god støyt av

medbrakt konjakk og etter freudiansk skikk og bruk lå Kristian strak i gresset mens Pfister satt på en stein ved siden av.

Om forholdet mellom Kristian og Pfister, skriver Repstad (16): ”For Kristian blir han noe mer enn en profesjonell analytiker og lærer. Han er et varmt og generøst menneske, ofte spøkefull. Han blir også venn og sjelesørger. Slik sett bryter han med den faglige norm om å opprettholde en profesjonell distanse til den som analyseres. Kristian Schjelderup og Oskar Pfister går lange fjellturer sammen, og arbeider seg dypere inn i Kristians fortid samtidig som de klatrer mot høydene. Den 16. juli 1926 bestiger de Mont Blanc sammen. Det foreligger en tradisjon, trolig fra Kristian selv, om at de begynte å slåss der oppe. Historien er nesten for god til å være sann, og Kristian var med årene ikke alltid like nøye med historiske detaljer for å få fram et godt poeng blant gode venner. Men utelukket er det jo ikke at den klassiske overføring av konflikter på analytikeren kan ha skjedd på toppen av Europas høyeste fjell. Særlig rolig kan ikke Kristian ha vært der oppe – hele sitt liv var han plaget av svimmelhet på atskillig lavere høyder enn 4810 meter over havet, så turen var nok en overvinnelse på mer enn en måte. En annen historie biskopen likte å fortelle, er at da de kom ned til Chamonix etter bestigningen, sendte de hilsningstelegram til Sigmund Freud om at den første psykoanalyse på toppen av Mont Blanc nå var gjennomført.”

Religionspsykologiske studier

Mens Kristian gikk hos Pfister, påbegynte han sitt religionspsykologiske arbeid *Die Askese* (17). Som kilde for undersøkelsen anfører han først analysen av to personer med asketisk-mystiske tendenser: den vel 30-årige V.K. og den 22 år gamle studenten H.L. V.K. er tydeligvis forfatteren selv (mellomnavnene Vilhelm Koren). H.L. er initialene til en mann Kristian hadde i analyse mens han selv gikk hos Pfister. Pfister forsøkte også å få Freud til å skrive et forord til *Die Askese*, noe Freud høflig avslo (5).

Det Freud sa til Kristian denne våren og sommeren (1926), gjennom den sympatiske analytiker Oskar Pfister, er i korte trekk følgende (16): ”Kristians opposisjonstrang – som han selv opplever som et problem – henger sammen med et ubevisst farshat. Hans hang til mystisk religiøsitet er en ideologisk overbygning over en sterk morskjærlighet. Ønsket om å forsvinne opp i guddommen og de sterke religiøse opplevelser han har hatt i katolske kirker, henger sammen med ubevisste regressive ønsker om å vende tilbake til morslivet. Hans asketiske tendenser – de periodene han kutter ut alkohol og tobakk, og fremfor alt livet i sølibat – er en form for selvstraff for ubevisst, seksuelt farget morskjærlighet i ungdommen. Dessuten er det et element av selvnyting og ekshibisjonisme i denne livsformen: Asketen er ikke uten en visshet om å bli beskuet og beundret i sin rolle som asket.”

Disse grunntema i sin livsvev, brettet altså Kristian ut i boken om askesen, dårlig tildekket bak initialene V.K. I forordet beklaget han at han av diskresjonshensyn har måttet avstå fra å ta med en del stoff av intim karakter. I 1932 utgav Kristian sammen med broren Harald på tysk en

religionsvitenskapelig undersøkelse om religiøse opplevelsestyper (18). Mange år senere kom boken på norsk (19). Kristian Schjelderup oversatte flere av Freuds skrifter til norsk (20 – 22). Disse oversettelser er i stadig bruk.

Under utarbeidingen av et foredrag i 1992 om Kristian Schjelderups forhold til psykoanalysen, forespurte jeg Pål Repstad om det ikke fantes noen korrespondanse mellom Freud og Schjelderup. Det eneste han fant, var en henvendelse datert 4.10. 1931, der Schjelderup som redaktør av Fritt Ord, ber Freud si sin mening om hvordan Jesus av Nasaret kunne ha betydning for datidens livsideal. Freud svarte (11.10. 1931) at han på grunn av høy alder og stort arbeidspress måtte avstå fra tilbudet.

Harald Krabbe Schjelderup – norsk psykologis far (23)

I et radioforedrag i 1959 uttalte Harald: ”Møtet med psykoanalysen kom til å få en dyptgripende betydning for meg. Det har aldri vært slik at jeg har ment at psykoanalysen kunne gi noen endelig i løsning av menneskets gåte eller gi et tilstrekkelig grunnlag for et samlende syn på verdiene i livet. Men den ga meg allikevel noe jeg følte var verd å arbeide med og gå inn for. Psykoanalysen åpnet for meg en verden av nye erfaringer og synsmåter” (24). Hans hovedverk *Nevrosene og den nevrotiske karakteren* (25), er et oppgjør med den klassiske analysen. Han gikk til angrep på selve grunnsteinene i den freudianske teoridanning: driftsbegrepet og konfliktbegrepet. Samtidig la han frem sin egen nevroseteori og et alternativt syn når det gjaldt den psykoanalytiske behandlingsteknikken.

I 1920 tok Harald doktorgraden på et eksperimentalsykologisk arbeid om synsopplevelser. Han ble utnevnt til professor i filosofi bare 27 år gammel. Samtidig ble han medbestyrer på Psykologisk institutt. I 1924 kom hans lærebok om filosofiens historie fra renessansen til nåtiden. Hans interesse for Sigmund Freud og psykoanalysen førte ham i 1925 til Wien.

Mens det først var Harald som anbefalte Kristian å gå i terapi hos Pfister, var det nå Kristians tur til å gi broren det samme råd. Harald hadde i 1925 – 26 vært sju måneder i analyse hos Eduard Hitschmann (1871 – 1957). Hans plagsomme migrene ble bare verre. Til slutt reiste han hjem til Oslo og derfra til Pfister i Zürich sommeren 1927. Det utviklet seg straks et nært faglig og vennskapelig forhold mellom analysand og analytiker. Dette fremgår også av noen ikke-offentliggjorte brev:

27.6. 1927 skrev Harald fra Zürich; ”Kjære Kristian! Det er vel paa tide jeg faar sendt dig nogen ord. Som du ser, er jeg flyttet og bor nu hos Pfister Pfister liker jeg overmaade godt. Vi analyserer saa det staar efter!”

Dagen etter skrev Pfister til Kristian Schjelderup (28.6. 1927) og berettet om analysen av Harald: ”Analysen av Deres bror skrider normalt fremover. Det er virkelig beklagelig at hans tid er så knapt tilmålt.” I det samme brevet nevner Pfister også invitasjonen til å holde et foredrag i Oslo. Det kan godt være mer enn ett, sier han.

Dr. Oskar Pfister i Oslo.

Den Norske Studentersamfundets Hverdags. Fra venstre dr. Schjelderup, dr. Pfister og professor Harald Schjelderup.

Faksimile fra Aftenposten 5.10. 1927

Pfisters ”triumftog” i Oslo

Pfisters første foredrag i Oslo fant sted 5. oktober 1927 og het ”Die Psychoanalyse als Erlösung aus seelischen Nöten”, og dagen etter ”Irrwege der Liebe im Lichte der Psychoanalyse”.

Om den første forelesningen, skrev Aftenposten, 6.10. 1927: ”Dr. Oskar Pfisters foredrag i Universitetets gamle festsal igaarftes hadde samlet et stort og meget representativt publikum blandt hvilket saaes mange professorer, læger, lærere og prester – altsaa netop det publikum som fordragsholderen ønsket at tale til.

Efter at studentersamfundets formand hadde introdusert aftenens foredragsholder som samfundets gjest, gav dr. Pfister på et velklingende og let forstaaelig tysk en utredning av psykoanalysens nuværende stilling. Denne videnskap blir i høi grad misforstaat og misbrukt av ukyndige folk. Man har

beskyldt Freud for at ville føre alle psykoanalysens fænomener tilbake til seksuelle drifter og deres hæmning, men dette er galt. Freuds seksualbegrep gjælder alt som omfattes av det tyske ord "liebe", men Freud har riktignok studert det spesielt seksuelle mere grundig end nogen anden. Psykoanalysen er en psykoanalytisk forskningsmetode i sjælens ubevisste lag. De høieste egenskaper hos mennesket har her sin rot, men ogsaa mange onder og lidelser. Det er disse psykoanalysen skal opspore og finde midler til at fjerne ved at lede individet til selv at forstaa ondets aarsak.

Efterat ha gjemngaat de forskjellige typer av psykoanalysens problemer, illustrert med slaaende og meget interessante eksempler fra sin egen praksis, sluttet foredragsholderen med en appel, som han især rettet til lærere, læger og prester, om at sætte sig ind i den nye videnskap for derved at avhjælpe ufuldkommenheter eller lidelser hos sig selv og andre og naa til en dypere selverkjendelse og en rikere og mere aktiv livsutfoldelse. Psykoanalysen er ikke noget universalmiddel mot alle sjælelige lidelser, men den er et meget verdifuldt hjælpemiddel, og han haabet at den vilde bli mødt med større voksende interesse ogsaa i Norge.

Det briljante foredrag paahørtes med stor interesse og høstet sterkt bifald"

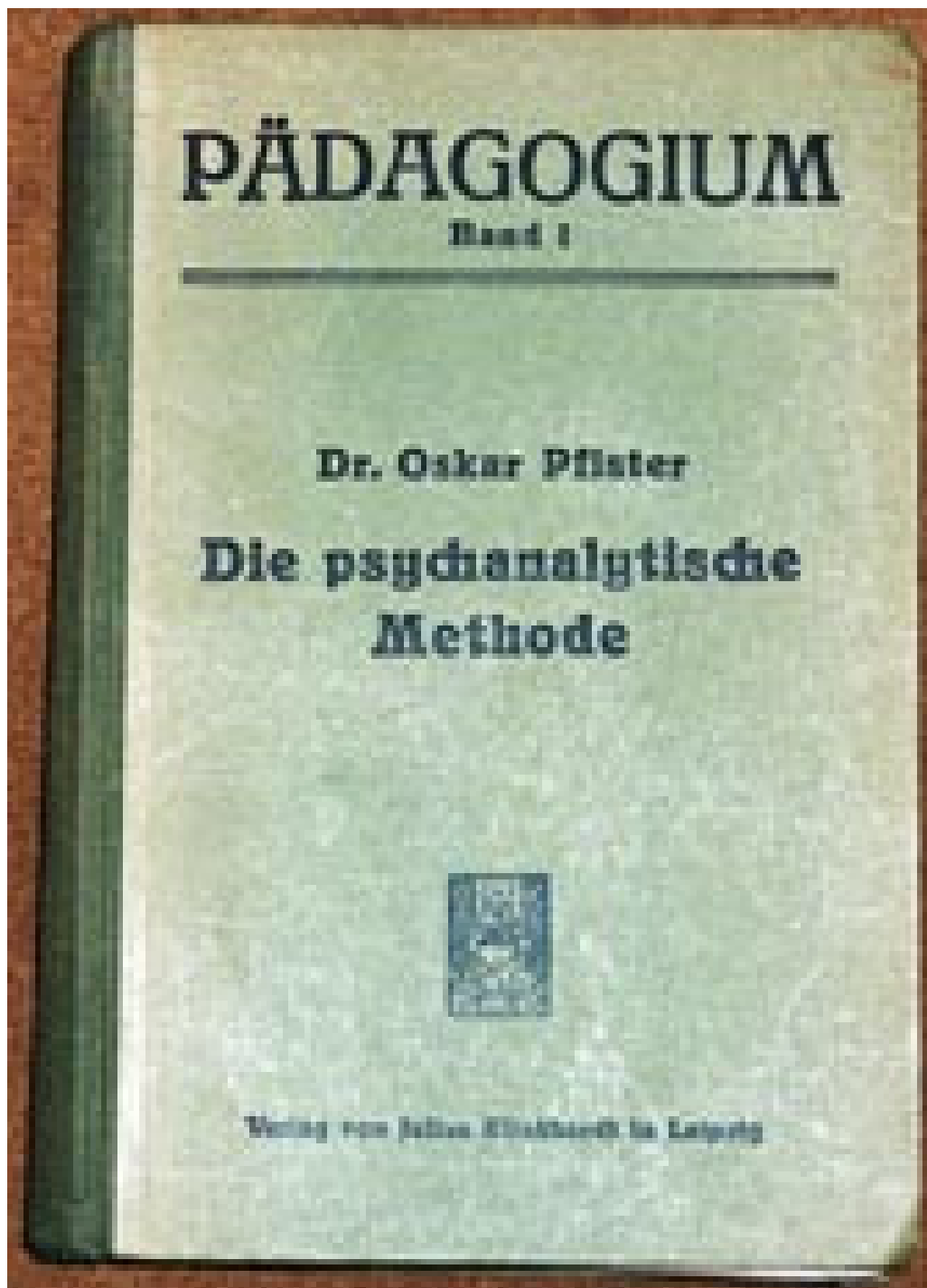
Pfister fortalte straks Freud om sin vellykkede turne til Skandinavia (5). Freud svarte umiddelbart: "Kjære herr doktor, Med forståelig interesse har jeg forfulgt Deres triumftog gjennom de nordiske land, på grunnlag av Deres meddelelser. Det virkelig gledelige resultat må i alt vesentlig skyldes Deres personlighet. Disse skandinaver har nemlig en motstand mot analysen som stikker temmelig dypt" (5).

Pfister som terapeut

21.10. 1927 skrev Pfister til Freud om Harald Schjelderup, den begavede 32-årige professoren. "Denne sommeren kom han til meg," skrev han. "Vi analyserte kvasst og allerede etter to uker kom det siste migreneanfallet, som var adskillig mildere." Pfister fortalte ogsaa Freud at han hadde gjort liknende erfaringer med brevskriverens bror. "Trass i enorm begavelse, noe hans siste bok bekreftet på en strålende måte, hadde han kjørt seg fast i utrolig rådløshet." Til slutt i brevet vil Pfister vite om Freud ser det som en forskjell mellom dem, at Pfister ikke avbryter relasjonen fullstendig, men kun renser overføringen fra alt det uekte Til dette siste svarer Freud: "Til spørsmålet om terapi må jeg ytre meg tydeligere. Som sjelesørger har De naturligvis rett til å trekke inn alle hjelpetropper De har til rådighet. Vi, som analytikere, må være mer tilbakeholdne og legge hovedaksenten på våre bestrebelser for å gjøre pasienten selvstendig. Ofte slår dette ut til skade for terapien. Men ellers er jeg ikke så langt unna Deres standpunkt som De tror Det som trengs er en grundig analyse, særlig av overføringssituasjonen. Det som så blir igjen av overføringen, kan, ja skal, ha karakter av en hjertelig menneskelig relasjon."

I takkebrev til Pfister skrev Harald: "Jeg tror at den tiden jeg var hos Dem, vil være av største betydning for hele min fremtid. Mitt inntrykk var at det er en stor forskjell mellom Deres og Hitschmanns tilnærming. Forskjellen er ikke

bare at De tolker mye mer. Tolkningene går ikke kun på driftsretningene i sin allminnelighet. De trenger også frem til de helt spesifikke konfliktsituasjonene. Hele måten De analyserer på er mer aktiv og virksom. I Wien var det hele tiden noe utilfredsstillende og nedverdiggende for selvfølelsen. Når en uskjønn driftsretning eller et infantilt ønske kom til syne, visste jeg ikke riktig hva jeg skulle gjøre med det. Det ble kun konstatert at slik var det. De, derimot, la hovedvekt på egen stillingtagen og på å bli dradd med. Først derved syns det mulig å bli ferdig med de uhensiktsmessige innstillingene. Ved å oppmuntre til egen aktivitet får man også inntrykk av et virkelig samarbeide mellom analytiker og analysand. For en stor del forsvinner derved det nedverdiggende, og en sunn overføring blir muliggjort. Mitt inntrykk er at den korte tiden hos Dem, var til meget større praktisk nytte, enn de syv måneders analyse i Wien. Migrenen er borte – forhåpentlig for alltid” (5).

Diskusjon

Pfisters terapeutiske tilnærming avvek fra klassisk psykoanalyse på mange punkter. Sentrale begreper som abstinens og nøytralitet, passet ham dårlig. Vi har sett hvordan han behandlet Schjelderup-brødrene mer som sønner, kolleger og venner, enn som pasienter. De drøftet hverandres vitenskapelige arbeider og reiste sammen på fagmøter. De kombinerte turer i friluft og terapi.

Som terapeut var Pfister på mange måter forut for sin tid. Mens hovedvekten lenge har vært lagt på tolkingskunsten, særlig på de såkalte overføringstolkingene, er man i dag mer opptatt av interaksjonen; samarbeidet mellom pasient og terapeut. Nå er jo overføringstolkingene i høy grad interaksjonsfylte. "Den terapeutiske allianse", er et adekvat stikkord. Hvor mye "selvavsløring" (self-disclosure) fra terapeutens side, er til gagn for terapien, spør man seg i dag. "Tro, håp og kjærlighet" er fortsatt et nødvendig grunnlag for vårt terapeutiske virke.

Farsforholdet spilte en sentral rolle i Pfisters liv og virke. Han som selv var vokset opp uten far, "forgudet" på en måte ateisten Freud. "Ein besserer Christ war nie," uttalte han (5). Samtidig opptrådte han faderlig overfor Schjelderup-brødrene. De var selv blitt farløse som tenåringer (26). Han hjalp Kristian med askeseboken og lot Harald flytte inn i "fars hus". Deler av den humanisme Oskar Pfister stod for, kom til å prege norsk human kristendom fra og med Kristian Schjelderup, og norsk human psykologi via Harald Schjelderup.

Prestesønner har en utpreget tendens til selv å velge hjelperyrker. Dette avspeiles også blant norske psykiatere (26). Den som setter egne lyster og behov bak trangen til å hjelpe, må vel finne aksept og nåde, både hos sin jordiske og sin himmelske far?

Oskar Pfister gir inntrykk av å ha vært en raus og menneskekjær terapeut. I tillegg til sin analytiske virksomhet, var han hele tiden menighetsprest i Zürich. Kanskje grunnen til at en rekke norske prestesønner søkte hjelp hos Pfister, var nettopp denne kombinerte virksomhet, som "Analytikerpfarrer".

Jeg takker Pål Repstad, Leif Longum og Kristin Haga for hjelp ved utarbeiding av manuskriptet.

LITTERATUR

1. Alnæs R. The development of psychoanalysis in Norway. An historical overview. Scand Psychoanal Rev 1980; 3: 55 – 101.
2. Alnæs R. Psykoanalysen i Norge. Historie – utdannelse – behandling – forskning. Nord Psykiatr Tidsskr 1994; 48 (suppl 32).

3. Alnæs R. Norsk psykoanalyse i mellomkrigsårene. Internasjonale strømninger. Stavanger: Psykopp Forlag, 1995.
4. Alnæs R. Psykoanalyse mellom psykiatri og psykologi. Kristiansand: Høyskoleforlaget, 1996.
5. Freud EL, Meng H. (hrsg.) Sigmund Freud – Oskar Pfister. Briefe 1909 – 1939. Frankfurt am Main: Fischer Verlag, 1963.
6. Pfister O. Die psychoanalytische Methode. Eine erfahrungswissenschaftlich-systematische Darstellung. Leipzig: Klinkhardt, 1913.
7. Pfister O. Analytische Seelsorge. Einführung in die praktische Psychoanalyse für Pfarrer und Laien. Göttingen, 1927.
8. Schmidt-Rost R. Oskar Pfister. Der erste Pastoralpsychologe. 1: Möller Chr. (Hg.) Geschichte der Seelsorge in Einzelporträts, Bd 3. Zürich: Vanderhoeck & Ruprecht, 1996.
9. Olsen OA, Kjøppe S. Psykoanalyser efter Freud. Bd 1. København: Gyldendal, 1996.
10. Germann-Gehret R. Oskar Pfister (1873 – 1956). Pionier einer tiefenpsychologisch orientierten Psychotherapie bei Jugendlichen und Kindern. Abhandlung zur Erlangung der Doktorwürde der Philosophischen Fakultät 1 der Universität Zürich. Zürich: Universitetet i Zürich, 1987.
11. Pfister O. Die Frömmigkeit des Grafen Ludwig von Zinzendorf. Ein psychoanalytischer Beitrag Zur Kenntnis der religiösen Sublimierungsprozesse und zur Erklärung des Pietismus. (=Schriften zur angewandten Seelenkunde, H. 8). Leipzig/Wien 1910.
12. Nase E. Oskar Pfisters analytische Seelsorge. Berlin: de Gruyter, 1993.
13. Jung CG. Die Bedeutung des Vaters für das Schicksal des Einzelnen. Jahrbuch für psychoanalytische und psychopathologische Forschungen 1909; 1: 155 – 73.
14. Falzeder E. My grand-patient, my chief-tormentor: a hitherto unnoticed case of Freud's and the consequences. Psychoanal Q 1994; 63: 297 – 330.
15. As A, red. Forskerferd i sinnets dybder. Festskrift til Harald Schjelderup på 70-årsdagen. Oslo: Gyldendal, 1965.
16. Repstad P. Mannen som ville åpne kirken. Kristian Schjelderups liv. Oslo: Universitetsforlaget, 1989.
17. Schjelderup K. Die Askese. Berlin-Leipzig: de Gruyter, 1928.
18. Schjelderup H, Schjelderup K. ber drei Haupttöpen der religiösen Erlebnisformen und ihre psychologische Grundlage. Berlin: de Gruyter, 1932.
19. Schjelderup H, Schjelderup K. Religion og psykologi. En studie over tre religiøse opplevelsestyper. Oslo: Cappelen, 1972.

20. Freud S. Forelesninger til innføring i psykoanalyse. Oslo: Gyldendal, 1929.
 21. Freud S. Psykoanalysen i praksis. Oslo: Gyldendal, 1930.
 22. Freud S. Nytt i psykoanalysen. Oslo: Gyldendal, 1934.
 23. Næss A. Harald K. Schjelderup. Tidsskr Norsk Psykologforen 1996; 33: 13 – 6.
 24. Killingmo B. Harald K. Schjelderups bidrag til psykoanalysens teori og teknikk. Tidsskr Norsk Psykologforen 1996; 33: 20 – 7.
 25. Schjelderup H. Nevrosene og den nevrotiske karakteren. Oslo: Gyldendal, 1940.
 26. Schjelderup V. Harald K. Schjelderup – min far. Tidsskr Norsk Psykologforen 1996; 33: 47 – 54.
 27. Haga E, Abrahamsen P. Psykiateren og psykiaterens familie. Nord Psykiatr Tidsskr 1982; 36: 159 – 63.
-

Publisert: 10. desember 2000. Tidsskr Nor Legeforen.

Opphavsrett: © Tidsskriftet 2026 Lastet ned fra tidsskriftet.no 16. februar 2026.